

Eesti Kohtunike Ühing

Hr Urmas Reinsalu
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 04.05.2018 nr 8-1/3363

Meie 31.05.2018

Arvamus kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu kohta

Eesti Kohtunike Ühing (EKoÜ) tänab Justiitsministeeriumi võimaluse eest esitada omapoolne arvamus kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (edaspidi *eelnõu*) kohta. Justiitsministeerium on eelnõu ettevalmistamisel ära teinud suure ja väärtusliku töö ning EKoÜ hinnangul sisaldab eelnõu mitmeid positiivseid muudatusi. EKoÜ peab siiski vajalikuks teha eelnõu ja selle seletuskirja osas järgmisi ettepanekud ning tähelepanekud.

- Eelnõu § 1 p 3** näeb ette, et kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 19 lõike 1 teist lauset muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: "Kriminaalasju lihtmenetluses arutab, eelmenetlust kõigis kriminaalasjades toimetab ning määruskaebusi lahendab ringkonnakohtunik ainuisikuliselt." Muudatusega kindlasti väheneks ringkonnakohtunike koormus, kuid EKoÜ siiski kahtleb muudatuse põhjendatuses, kuna Riigikohtu menetluses faktilisi asjaolusid enam tuvastada ei saa ning lihtmenetluses arutatakse tihti ka esimese astme kuritegusid. Samuti peaks esimese astme kohtu tööle esitatud kaebuse läbivaatamise kvaliteedi ja ringkonnakohtu lahendi suurema legitiimsuse tagama eelkõige asja kollektiivne lahendamine (professionaalsete kohtunike poolt), mitte ainult ringkonnakohtunike (eelduslikult) kõrgem kvalifikatsioon, suurem kogemus jms. Alternatiivina võiks EKoÜ arvates kaaluda lahendust, kus esimese astme kuritegusid lihtmenetluses ja määruskaebusi, mille esitamise kord ja tähtaeg on reguleeritud KrMS § 387 lg-s 2 (isikute põhiõigusi eriti riivavad määrused), arutaks jätkuvalt 3-liikmeline kohtukoosseis.
- Eelnõu § 1 p 6** näeb ette KrMS § 24 lõige 4 muutmist ja sõnastamise järgmiselt: "(4) Kohtueelses menetluses täidab kohtu ülesandeid ainuisikuliselt selle maakohu kohtunik, mille tööpiirkonnas on vähemalt üks kuritegudest toime pandud. Ühes kriminaalasjas täidab kohtueelses menetluses kohtuniku ülesandeid võimaluse korral üks kohtunik. Kui kuriteo toimepanemise kohta ei ole võimalik üheselt kindlaks määrata, täidab kohtu ülesandeid menetlustoimingu tegemise koha või menetlejate asukoha järgne maakohus. Jälitustoiminguks annab loa tööjaotusplaaniga määratud kohtunik, kes ei ole kohtu esimees." EKoÜ hinnangul ei ole sätte kavandatav sõnastus kõige õnnestunud. Esiteks jääb ebaselgeks, kas peetakse silmas kogu maakohu tööpiirkonda või kitsamalt kohtumajade teeninduspiirkondi (kui need jäävad seniseks). Teiseks peab ka kohtueelsel uurimisel olema tagatud kohtuasjade juhusliku jagamise printsiip eeskätt põhimõttel, et ühes maakohus taotlusi lahendab teo toimepanemise asukohajärgne kohus ja üksnes seaduses täpsustatud erandlikel asjaoludel saab prokurör valida selleks teise kohtu piirkonna, nt kui valdav enamus kuriteo episoodide on seotud teise kohtu tööpiirkonnaga. Vastasel juhul võib tekkida olukord, kus asja lahendab kohus, mille piirkonnaga on tegelikkuses kõige väiksem kokkupuude.

Lisaks jääb EKoÜ arvates ebaselgeks, mida tähendab "võimaluse korral" kavandatava lõike teises lauses. Kas nt kohtu kantselei peaks igakordselt enne kriminaalasja jagamist konsulteerima selle kohtunikuga, kes on selle kriminaalasja kohtueelses menetluses juba täitnud kohtuniku ülesandeid, selgitamaks välja tema võimalusi asja arutamiseks. Arvestades seda, et järjest enam kasutatakse kaugtöö võimalust, siis võib tõstatuda küsimus, kas sellise töötegemise viisi korral esineb võimatus täita kohtuniku ülesandeid või lähevad võimatuse alla ikkagi ainult puhkus, haigus ja koolitus. Samuti tuleb plaanitava muudatuse puhul arvestada seda, et iga kriminaalasju lahendav kohtunik peaks olema sisuliselt pidevalt valves, sõltumata sellest, et ta ei ole koostatud valvegraafiku kohaselt nn valvekohtunik. Väide, et kohtunik on varem taotluse lahendanud ja kulutab vähem aega samas asjas taotluste lahendamisel, ei ole veenev, sest kohtunikul tuleb iga taotluse läbivaatamiseks kogu toimik ikkagi läbi töötada ja teatud juhtudel korraldada istung ning kuulata ka kaitsja argumente. EKoÜ hinnangul ei saa eeldada, et kohtunik, arvestades menetluses olevate asjade hulka, mäletab selles kriminaalasjas uue taotluse lahendamisel kõiki kriminaalasja materjale, mis ka pidevalt täienevad ning taotluse lahendamine eeldab ikkagi kogu toimikuga tutvumist.

3. **Eelnõu § 1 p 16** kohaselt muudetakse KrMS § 49 lõike 1 punkt 2 ja sõnastatakse järgmiselt: "2) on samas kriminaalasjas kohtunikuna teinud käesoleva seadustiku §-s 89, 91, 102, 126⁶, 126⁷, 126⁸, 132, 134, 135, 137, 137¹, 141, 141¹, 141², 141³, 141⁴, 142, 217 lõikes 5 või §-s 395¹ nimetatud kohtumääruse, välja arvatud kriminaalasja arutamisel kokkuleppe- ja käskmenetluses;"

EKoÜ hinnangul võiks punktis toodud loetelu täiendada veel kaitsja taandamise menetlusega kohtueelses menetluses (§ 57) ja uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevuse peale kaebamisega enne süüdistusakti kohtusse saatmist (§ 230), kuna nende asjade lahendamisel kohtunik (praeguse seaduse järgi eeluurimiskohtunik) paratamatult tutvub mõne tõendi sisuga, mida ta nn kahe toimiku süsteemist tulenevalt teha ei tohiks. Kahe toimiku süsteemi loogikast tulenevalt võiks siia alla kuuluda ka määrusega varasemalt kohtuniku poolt kokkuleppest (§ 245¹ lg 1 p-d 2, 3, 4; § 248 lg 1 p-d 1-3) ja lühimenetlusest keeldumine (§ 235¹ lg 1 p-d 2, 3; § 238 lg 1 p-d 1, 2) ja käskmenetluse otsuse tegemine (§ 254). Sellisel juhul võiks kohustuslikust taandamisalusest siiski välja jätta üldmenetluses saadetud asjas kokkuleppest, käskmenetlusest või lühimenetlusest keeldumised (§ 250 lg 2, § 256 lg 3, § 237¹ lg 2) menetluse venitamise, st kuritarvituste, vältimiseks ning põhjusel, et isikutel oli nendeks võimalus ka varasemalt enne üldmenetlust.

Lisaks on EKoÜ-l ettepanek, et süüdistusaktis peaks olema eraldi kirjas, kes kohtunikest on teinud toiminguid, mis välistavad tema ülesastumise põhimenetlustes. (Nt kui tõend on saadud läbiotsimise tulemusel – tõend on saadud A kodust, kuid lõppastmes saadetakse kohtusse C ja D, kelle tegu sellega tõendatakse. KIS-is ei pruugi olla isikukoodiga seotud andmeid ja IT-lahendust 100% ei olegi selles aspektis võimalik ette näha.) Samuti tuleb märkida, et jälituslube üldse KIS-ist ei nähtu. Tulemuseks on see, et menetlus võib viibida, enne kui asi leiab sobiva kohtuniku – ei ole võimalik mäletada kõike lube ja näha võimalike tõenduslikke seoseid ning seega võib ka alles menetluse kestel esile kerkida see, et kohtunik on varasemalt olnud seotud selle kriminaalasja arutamisega. Samas on asjakohane teave prokuröri asja kohtusse saatmisel olemas.

Kavandataval sättel peaks ilmselt olema rakendussäte, mis tagaks, et laiendatud nimekirja alusel kehtib see piirang ikkagi alles siis, kui kohtunik on teinud toimingu (nt läbiotsimise) pärast sätte jõustumist. Vastasel juhul võib see ebaoproportsionaalselt takistada menetlemiseks õigustatud kohtuniku leidmist, sest sellise piiranguga ei ole kohtud seni arvestanud ja menetluses on ka vanemaid asju.

4. **Eelnõu § 1 p 17** näeb ette, et KrMS § 63 lõige 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt: "(1) Tõendiks kriminaalasjas on ütlus, asitõend või dokumentaalne tõend." Tõendite käsitlemise abstraktsemaks muutmine on EKoÜ hinnangul iseenesest positiivne, kuid teisalt on kaheldav, kas kõikvõimalikud teabesalvestamise viisid saab mahutada "dokumentaalse tõendi" mõiste alla. Vaidlusi tekitab see praktikas igal juhul. KrMS § 63 uus sõnastus toob kaasa olukorra, kus enam ei ole selge, milliseid kohustuslikke tõendi vorme kriminaalmenetluses aktsepteeritakse. Dokument on tavamõistes, kas ametlik paber või digitaalne fail, millele on omistatud dokumendi kvaliteet.
5. **Eelnõu § 1 p 26** näeb ette, et KrMS-i täiendatakse §-ga 69², mille lõike 1 sõnastus on järgmine: "Menetleja võib kohtueelses menetluses kohustada tunnistajat ja kannatanut vastama esitatud küsimustele kirjalikult menetleja määratud tähtaja jooksul, kui menetleja leiab, et vahetu ülekuulamine kohtueelses menetluses ei ole otstarbekas." Esiteks on EKoÜ hinnangul kirjalike ütluste vajadus sellisel kujul küsitav, sest tegemist ei ole kaalu omava tõendiga olukorras, kus neid ütlusi ei saa kasutada tõendina risküsitluse asemel eelnõu § 1 p 118 alusel, mille kohaselt paragrahvi 291 lõiget 3 täiendatakse punktiga 4 järgmises sõnastuses: "4) ütlused on saadud isiku vahetul ülekuulamisel või kaugülekuulamisel, mis on videosalvestatud." Eelnõu järgi on järelikult välistatud kirjaliku ütluse kohtuotsuse aluseks võtmine, kui isik keeldub ütluste andmisest vms, sest ülekuulamine ei olnud **vahetu**. Vastamata jääb küsimus, kas siis ka valeütluste andmine kirjalike ütlustena ei ole võimalik, sest nende ütluste kohtus kasutamine ka sellise kuriteo tõendamiseks on piiratud mingil põhjusel.

Teiseks, eelnõu seletuskirjas on viidatud tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 253 eeskujule, mille alusel võib kohus määrusega tunnistajat kohustada kirjalikke ütluseid andma. Tuleb aga tõdeda, et eelnõu ei järgi TsMS § 253 lg 1 nimetatud eeskirja, mille järgi võivad kirjalikud ütlused vaid erandjuhul asendada suulisi ütluseid, st juhul, kui kohale ilmumine on tunnistajale ebamõistlikult koormav ning küsimus sisu ja tunnistaja isikut arvestades on kirjalik ütlus tõendamiseks piisav. Seega juhul, kui edaspidi saaks menetleja ilma kaalumata otsustada, kas ta küsitleb tunnistajaid kirjalikult või suuliselt, siis sellega kaotab eeluurimine oluliselt oma kvaliteedis. Ettepanek oleks järgmine: kirjalikke ütluseid võib koguda prokuratuuri põhistatud määruse alusel, arvestades ütluste sisu ja tunnistaja isikut. Kindlasti ei tohiks kirjalike ütluste andmine muutuda tavaliseks praktikaks.

Kolmandaks, täpsemalt peaks olema sätestatud kirjalike ütluste regulatsioon ja nende kasutusvõimalused, sh usaldusvääruse kontrolli puhul. Praegu jääb liialt palju vastamata küsimusi, millele lahenduste leidmine läbi kohtupraktika võtab aega ning võib tingida kohtuotsuste tühistamise kasvu.

6. **Eelnõu § 1 p 35** näeb ette, et paragrahvi 107 täiendatakse lõikega 3¹ järgmises sõnastuses: "Ekspertiisiaktis ei ole vaja korrata teavet, mis sisaldub ekspertiisimääruses, samuti võib menetleja nõusolekul ekspertiisiakti koostada põhiosata." EKoÜ hinnangul tuleks põhiosata ekspertiisiakti koostamise võimalusi seaduses oluliselt piiritleda, nt ekspertiisiakt peab olema põhiosaga, kui asi saadetakse kohtusse üld- või lühimenetluse korras. EKoÜ põhjendab esitatud seisukohta järgmiselt.

Esiteks Riigikohus on rõhutanud, et ekspertiisiakt peab olema selge ja vastuoludeta, selle järelduste kujunemine peab olema ekspertiisiakti põhjal jälgitav ning eksperdi väited peavad olema kohtule arusaadaval viisil põhjendatud. Kui ekspertiisiakt ei vasta nendele nõuetele, muutub selles esitatud eksperdiarvamus kontrollimatuse tõttu kohtukõlbmatuks tõendiks ning kohtuotsuses sellele tuginemine on käsitav kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisena KrMS § 339 lg 2 mõttes (vt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 31. märtsi 2017. a määrus asjas nr 3-1-1-105-16, p-d 34-35; 6. oktooberi 2017 otsus asjas nr 1-15-10967, p 20).

Teiseks – kaitseõiguse küsimused. Eeluurimise lõpus määratakse isikule kaitsja või osaleb menetluses kokkuleppel kaitsja, kellele antakse kriminaalasja toimik. Ekspertiisiakt, kus puuduvad põhjendused selle kohta, kuidas ekspert on vastava järelduseni jõudnud, rikub õigust efektiivsele kaitsele, sest kaitsja ei tea, kuidas on jõutud konkreetsetes asjades järeldustele, et esitada taotlusi prokuratuurile toimiku kättesaamisel või eelistungil kohtule. Kaitsja võimalikud taotlused asjades selguvad lõplikult alles eksperdi ülekuulamisel kohtus. Eeltoodu toob aga kaasa ilmselt menetluse venimise ja ka võimalikke üllatusmomente, mida saanuks ära hoida. Kaaluda tuleks vähemalt seda, et kõikide menetluste puhul kaitsja pool oleks varakult kaasatud eksperdile küsimuste esitamisel ja ka oma asjatundja kaasamisel. Kaitsja vahetumisel võib aga probleem ka sellise lahenduse puhul tõusetuda.

Kolmandaks – takistused kohtus mõistliku menetlusaja tagamisega. Põhiosata ekspertiisiakt tekitab menetluse suurema viibimise kohtus, sest tõend ei ole reeglina kontrollitav ilma eksperdi ülekuulamiseta ja ekspert peab siis pika ajalise vahetega hakkama meenutama kohtus, mida ta kunagi on koostanud ja miks. Eeltoodu eeldab omakorda ikkagi seda, et ekspert on teinud märkmeid. Alles pärast eksperdi põhjenduste teada saamist, s.o eksperdi ülekuulamist, võib tekkida ka täiendekspertiisi vajadus, mis toob paratamatult kaasa kriminaalasja arutamise aja pikendamise. Samuti võib esile kerkida olukord, kui ekspert nt lahkub töölt välismaale, sureb või haigestub ning sellises olukorras on vältimatu uue (ja ilmselt juba põhiosaga) ekspertiisi tellimine.

Neljandaks – majanduslik argument. Põhiosata ekspertiisiaktide puhul tekib ilmselt suurem vajadus tellida kohtus uus ekspertiis põhiosaga ja seega tuleks kohtutele seaduse muudatusega ette näha selleks suuremad eelarvelised vahendid. Lisaks tekib küsimusi, millal ekspert saab tegeleda oma põhitööga, kui kohtus käimine ja selleks ettevalmistumine hakkab võtma oluliselt rohkem aega. Tõstatub küsimus, kas riigil on planeeritud seaduse vastuvõtmisel suurendada riiklikult tunnustatud ekspertide arvu. Vastupidisel juhul hakkavad kohtumenetlused võtma rohkem aega, sest olemasolevad eksperdid on edaspidi oluliselt enam hõivatud erinevatel istungitel nii eeluurimise kui ka põhimenetluste raames.

7. **Eelnõu § 1 p 42** järgi täiendatakse KrMS-i §-ga 124¹, mille lg 2 sõnastatakse järgmiselt: "Kui dokumentaalne tõend või asitõend antakse menetlejale üle, tuleb menetlejal võtta tarvitusele meetmed, et tõend oleks hiljem selgesti identifitseeritav ning et kriminaaltoimikust nähtuks, kellelt ja millal dokumentaalne tõend või asitõend vastu võeti ning kuidas on tuvastatav selle päritolu, terviklikkus ja ehtsus." EKoÜ arvates on sätte lisamine KrMS-i tervitatav, et tagada tõendi usaldusväarsuse kontroll, kuid regulatsioon on poolik. Tuleb sätestada konkreetsem kord, kuidas menetleja võtab tõendi vastu ja tagab selle säilimise. Seletuskirjas on märgitud, et piisaks uurija õiendist, millega ei saa nõustuda. Peab olema ka selle poole rekvisiidid, kellelt on tõend saadud ja mis asjaoludel (vabatahtlik või menetlustoimingu käigus), st peaks olema võetusele sarnane toiming, nt esemete üleandmise akt ja allkirjad. Õiendite koostamine eesmärk ei saa seadustada kuidagi puudulikult läbi viidud menetlust.
8. **Eelnõu § 1 p 43** kohaselt muudetakse KrMS § 126⁴ lõiget 1 ja sõnastatakse järgmiselt: "Jälitustoimingu võib teha prokuratuuri või kohtu kirjalikul loal. Kohus otsustab loa andmise määrusega prokuratuuri põhjendatud taotluse alusel. Kohus vaatab prokuratuuri põhjendatud taotluse läbi viivitamata ja annab määrusega jälitustoiminguks loa või keeldub selle andmisest. Kohus võib prokuratuuri põhjendatud taotluse alusel otsustada määrusega loa andmise ka sellise jälitustoimingu tegemiseks, mille tegemiseks on käesoleva peatüki kohaselt nõutav prokuratuuri luba." EKoÜ hinnangul jääb regulatsiooni muudatuses arusaamatuks, millistest kaalutlustest peab kohus lähtuma andes lube ka selliste jälitustoimingute tegemiseks, mis on prokuratuuri pädevuses. See säte suurendab kohtu koormust oluliselt, sest iga jälitustoiming, selle proportsionaalsus, kestvus ja ka isikute ring

tuleb eraldi kaaluda ja ka põhistada. Lisaks sisulistele küsimustele võtab ainuüksi juba JÄTISE kaudu erinevate nõuete täitmine oluliselt aega. Prokurör peab selle kaudu kõik taotlused kohtule eraldi esitama, olukorras, kus ta saaks ühe kandega teha juba ise määruse. Tekib põhjendamatu ajakaotus, kuna prokurör, edastab alles taotluse kohtule ja siis teeb kohus määruse. Luba tuleb aga anda "viivitamatult".

9. **Eelnõu § 1 p-ga 45** muudetakse senist tõkendite regulatsiooni (§ 127 ja 128). EKoÜ hinnangul kavandatavad muudatused kindlasti parendavad olukorda ja muudavad regulatsiooni elulisemaks – nt nn vaba tõkendi regulatsiooni loomine (§ 127 lg 4 võimalused vabalt sisustada tõkendi tingimusi). Teisalt tuleks nii laiade võimaluste korral seaduses ette näha kohtule võimalused kontrolliks ja järelevalveks. Selles osas võiks kaaluda ka kriminaalhooldaja vm kaasamise võimaluse sätestamist (sarnane elektroonilise valvega, lühike tähtaeg), kes vajadusel teeks prokuröri või kohtu jaoks järelevalvet, kontrollimaks tõkendi tingimustest kinnipidamist, või et kohus saaks samuti kasutada selleks politsei abi vms. Ettepanek: kohus võib kasutada tõkendi määramiseks ja järelevalveks kriminaalhooldaja või politsei abi. Teiseks, suhtluskeelu osas võiks ette näha ka prokuröri ja kohtule lastekaitsetöötaja arvamuse kogumise võimaluse, kui sisuline lähenemiskeeld puudutab nt ühte vanemat ja lapsi ning vanemad soovivad leppida, kuid selline kooselu ei pruugi olla kooskõlas lapse huvidega.
10. **Eelnõu § 1 p 53** järgi kavandatakse ümber sõnastada KrMS § 137¹. EKoÜ-le teadaolevalt jätab KrMS § 137¹ lg 1¹ kavandatud sõnastuses lahendamata mõned täna juba praktikas kerkinud küsimused seoses elektroonilise valve tähtajaga. Kui KrMS § 137¹ lg 1¹ kehtiva redaktsiooni järgi on kohtu määratud tähtaeg ja karistusseadustikus nimetatud maksimaalne aastane tähtaeg alternatiivid (st kohus võib ka aastast selgelt lühema tähtaja määrata), siis uuest sõnastuse järgi kohtul selline kaalutusõigus puudub. Sellise lahenduse põhjendus tundub kaheldav. Eelnõu seletuskiri selles küsimuses selget vastust ei anna. Lisaks ei ole KrMS § 137¹ lg 8 põhjal üheselt selge, kas ka kohtumenetluses kohaldatakse nelja kuu tagant valve põhjendatuse kontrolli.
11. **Eelnõu § 1 p-ga 116** muudetakse KrMS 288 lõiget 5 ja sõnastatakse see järgmiselt: "Kohus võib kohtumenetluse poole taotlusel või omal algatusel jätta risküsitluse käigus kõrvale tunnistajale esitatud küsimuse, mis on lubamatu, ilmselgelt asjakohatu või alandab tunnistaja väärikust." EKoÜ hinnangul on eelnõu seletuskirjas õigesti märgitud, et senine regulatsioon on nähtavasti võtnud kohtutelt olulise hoova menetluses korra hoidmisel: kui vastaspool mingil põhjusel (olgu siis taktikalise kaalutlusest lähtudes või laiskusest ja lohakusest) menetlusreeglite rikkumisele risküsitluses tähelepanu ei pööra, on kohus jäetud ilma vahenditeta pahausksete menetlusosaliste vastu. EKoÜ hinnangul võiks täpsustada sõna "lubamatu" sisu, kuna mis on lubamatu ühe poole arvates, ei pruugi olla seda teise poole arvates.
12. **Eelnõu § 1 p 117** järgi soovitakse muuta KrMS § 289 lõiget 1 ja sõnastada see järgmiselt: "(1) Risküsitluse käigus võib kohtumenetluse pool tunnistaja ütluste usaldusväärsuse kontrollimiseks vajalikus ulatuses avaldada tunnistaja kohtueelses menetluses antud ütlusi, kui need on vastuolus risküsitlusel antud ütlustega." EKoÜ hinnangul on põhjendatum praegu kehtiv lahendus, kus avaldamine toimub kohtu loal. Eelnõus ette nähtud muudatuste puhul ei ole välistatud, et avaldatakse põhjendamatult palju eeluurimisel antud ütlusi ning tihti võtab teisel kohtumenetluse poolel aega leidmaks üles neid ütluseid, mida avaldada soovitakse, kuna tunnistajat on korduvalt üle kuulatud. Kuna kohus neid ütluseid ei näe, siis see on teise kohtumenetluse poole ülesandeks kontrollida, et avaldamine toimuks kooskõlas kohtueelsel uurimisel antud ütlustega. Kui kohtumenetluse pool võiks vastava eelneva taotluseta avaldada soovitud ütlusi, siis ei jõua vastaspool õiget kohta üles leida, et teostada kontrolli. EKoÜ hinnangul on äärmiselt kaheldav, kuidas saab kohus sellises olukorras tagada ausa menetluse. Seletuskirjas toodud tüüpilise dialoogi näitega ei saa nõustuda. Selle näite puhul peaks kohus kohe paluma taotluse esitajal täpsustust

vastuolu sisu kohta. Nõustuda ei saa sellega, et vana kord annab tunnistajale liiga palju aega mõelda välja usutav seletus võimaliku vastuolu kohta. Teadvalt valeütluste andmisel on üldjuhul põhjendused samad, nt ma pole midagi sellist rääkinud, see on ekslikult protokollilt kantud jne.

13. **Eelnõu § 1 p 119** kohaselt muudetakse ja sõnastatakse ümber KrMS § 292 eksperdi ja asjatundja ülekuulamine ning ekspertiisiakti ja kirjaliku arvamuse avaldamise kohta. EKoÜ on seisukohal, et selgitada tuleks eelnõus või seaduses, kas asjatundja kirjalik arvamus peab sisaldama ka hoiatust, et ta annab õiget arvamust ja on teadlik vastutusest (nagu ekspertiisiaktis eksperdi puhul) või see hoiatamine toimub üksnes asjatundja ülekuulamisel. Selgusetuks jääb ka see, kas asjatundja kirjalikul arvamusel on analoogia tunnistaja kirjaliku ütlusega, mille puhul peab eelnõu seletuskirja järgi olema hoiatus kirjas kirjalikus arvamuses (sarnasus kirjalike ütlustega) ja kas analoogselt ekspertiisiaktiga võib olla see ka nn motiveeriva - ehk põhiosata.
14. **Eelnõu § 1 p 121** järgi on kavandatud ümber sõnastada KrMS § 292. Kuigi digitaalse toimikuga seonduv kohe veel ei realiseeru, märgib EKoÜ, et eelnõu seletuskirjast ei selgu, kuidas hakkab digitaalse kriminaaltoimiku puhul toimuma tõendite esitamine kohtule, arvestades nn kahe toimiku süsteemi, kus kohus pole enne kriminaalasja arutama hakkamist tutvunud ühegi tõendiga ning kohtumenetluse pooled hakkavad ükshaaval kohtule neid tõendeid esitama. Pidades silmas üldmenetlustes esitatavate dokumentaalsete tõendite hulka peaks tehniline lahendus olema selline, et see ei hakkaks takistama kriminaalasja kohtulikku arutamist.

EKoÜ hinnangul võiks ka kaaluda 2. lõike sõnastamisel, et tõendit esitav pool esitab taotluse, millega põhjendab tõendi tähtsust asjas olulise asjaolu tõendamiseks ja palub tõendi vastuvõtmist. Seejärel saaks kohus otsustada, kas tõend vastu võtta. Loobuda tuleks 3. lõikes nimetatud korrast, mille järgi eeldatakse, et pool loeb dokumendi ette (avaldamine), vältimaks vaidlusi, kas peab lugema ikka täielikult ette või osaliselt. Selle asemel võiks sätestada üksnes: tõendi esitanud pool avaldab tõendi ulatuses, mis on poolel vajalik konkreetse tõendi olemust ja kasutamise eesmärki arvestades. Seega täpsustada võiks ka avaldamise mõistet, mis pärast nn kahe toimiku süsteemi teket on laiali valgunud. Näiteks: avaldamine on ülevaate andmine tõendist ja ei eelda selle täies mahus ette lugemist.

Samuti võiks EKoÜ hinnangul KrMS § 292 lõike 3 teises lauses olla sõna "ja" asemel "või", kuna praktikas on olnud juhtumeid, kus lihtsalt soovitakse istungit venitada ja nõutakse avaldamist (täielikku ette lugemist), mis on sisuliselt juba taotluse esitamisega tehtud. Juba taotluse esitamisel tuuakse sageli ka põhjendus ja seeläbi vältimatult juba antakse sisuline ülevaade tõendist. Analoogselt eelnuga kohtule antava võimalusega sekkuda enam ristküsitlusse nt asjakohatute küsimuste korral, võiks kohtul ka KrMS § 292 lõike 3 puhul olla obstruktsiooni takistamiseks selgemad võimalused, sest praegu on menetlusosaliste õigusi kuritarvita käitumise takistamine kohtutel praktikas keeruline (kohtu võimaluste kohta tõkestada menetlust halvavat kaitsetaktikat senise regulatsiooni põhjal vt Riigikohtu 4. novembri 2011 otsust kohtuasjas nr 3-1-1-81-11, p-d 19 ja 20).

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Indrek Parrest
Esimees